

‘Je moet iets hebben met de boeken die je uitgeeft’

door Minze bij de Weg

Wie bij uitgever Willem Desmense op bezoek komt voelt meteen: hier draait het om boeken. De hal is half volgestouwd met dozen boeken, misschien net afgeleverd door de drukker. En in de woonkamer overheerst een grote, propvolle boekenkast. Woonkamer, uitgever? Inderdaad. Willem Desmense beheert zijn uitgeverij vanuit zijn eigen huis. De ontstaansgeschiedenis heeft daar alles mee te maken. Zijn vrouw werkte en hij zorgde voor de kinderen. Maar ja, je wilt ondertussen ook wat anders te doen hebben. En dus besloot hij als een soort hobby een uitgeverij te beginnen.

Dat was in 1992. Intussen zijn we ruim dertig jaar verder en heeft de bescheiden ‘hobby’ zich ontwikkeld tot een serieuze uitgeverij. Op de lijst van auteurs treffen we ruim tweehonderd namen aan. Het aantal beschikbare boektitels is uiteraard een veelvoud. Jaarlijks komen daar zo’n vijftien tot twintig bij.

Van de auteurs zijn velen bij een groter publiek onbekend, maar we komen ook namen tegen als Thomas Bernhard, Joseph Conrad, Rainer Maria Rilke en Stefan Zweig. Een kleine steekproef maakt duidelijk dat het om boeken gaat met een culturele of literaire betekenis. Boeken met een inhoudelijk gewicht. Het is dus geen toeval dat Willem Desmense voor zijn uitgeverij de naam IJzer heeft gekozen. Dat staat volgens hem voor aards en stevig.

Wagnerproject

Onlangs voltooide Philip Westbroek, docent Episch Erfgoed aan de Universiteit van Amsterdam en Wagnerkenner zijn Wagnerproject. Dat bestaat uit het vertalen en annoteren van de geschriften van Wagner en het schrijven van het afsluitende boek *De werkplaats van de meester*. Een dergelijk project past prima in het fonds van Uitgeverij IJzer, maar de vraag blijft waarom een uitgever zich aan een dergelijk mammoetproject waagt. Het kan commercieel toch niet bijster interessant zijn. En trouwens: hoe kwam dat project bij IJzer terecht?

Zoals zo vaak speelde toeval een rol: Willem Desmense zocht een vertaler voor het boek *Das kommunistische Postskriptum* van Boris Groys. Een kennis raadde hem Philip Westbroek aan. Die voltooide de klus naar alle tevredenheid en schreef ook een voorwoord. Op zijn beurt had Westbroek ook wel een idee. Zo’n anderhalf jaar na dat eerste contact stond er een herdenkingsjaar voor Richard Wagner op de kalender. Zou het geen goed idee zijn om ter gelegenheid daarvan een van Wagners geschriften in het Nederlands te vertalen en te publiceren? Westbroek dacht aan het sleutelwerk *Das Kunstwerk der Zukunft*. Zo geschiedde.

Een juiste balans

De vertaling werd goed ontvangen, niet in het minst door de heldere inleiding van Westbroek. Een recensent van erasmusjournalisten.nl schreef:

‘De dialectische methode die Wagner hanteert, is voor de lezer niet altijd even gemakkelijk te volgen, maar gelukkig heeft vertaler Philip Westbroek (die de nieuwe versie ook van een verhelderende inleiding voorzag) zijn werk serieus opgevat en de juiste balans gevonden tussen een tekstgetrouwe en een begrijpelijke vertaling. En dat was nodig ook, want de grote meester zelf blonk bepaald niet uit in het helder formuleren van zijn standpunten.’

Na dat eerste succes, dat bovendien ook goed verkocht, durfde Westbroek het wel aan een tweede titel te suggereren. Het werd *Geschriften over kunst, politiek en religie*, een verzameling van verschillende teksten, waarin ook het beruchte artikel over *Het Jodendom in de muziek* werd opgenomen. Ook dat boek kreeg goede recensies. Zo schreef musicoloog Emanuel Overbeek: *'Een van de belangrijkste bijdragen van het afgelopen jaar aan de Nederlandstalige literatuur zijn de twee bundels met teksten van Wagner die in vertaling zijn uitgebracht door Uitgeverij IJzer.'* Weliswaar was de verkoop minder dan van het eerste deel, maar nu kon een derde sleutelwerk, *Oper und Drama*, niet achterblijven.

Kwaliteit

En zo raakte het balletje aan het rollen. Wel liep de verkoop met iedere nieuw verschenen vertaling iets verder terug. 'Niemand koopt toch de hele serie', zegt Willem Desmense. Maar toch besloot hij door te gaan. 'Ik herkende de kwaliteit.' En bovendien schreef Philip Westbroek voor ieder deel een 'sterke' inleiding. 'Daarin wordt in leesbaar Nederlands verteld wat Wagner met zijn teksten bedoelde. Wagner schrijft niet altijd even duidelijk met zijn lange zinnen. Je denkt af en toe bij jezelf: kan het niet wat minder? Hij blijft doordrammen. Philip Westbroek plaatst in zijn inleidingen alles in de context van de tijd, van de Duitse geschiedenis en filosofie. Hij heeft een geweldige kennis van de filosofie en dat is in het geval van Wagner een groot voordeel.' Bovendien wist Westbroek voor ieder deel iemand van naam te strikken die een voorwoord wilde schrijven. Al zal dat geen invloed hebben gehad op de verkoop.

Ondanks de kwaliteit liep de verkoop zodanig terug dat het uitgeven van de laatste delen in gevaar kwam. Het Wagnergenootschap besloot daarom de uitgave van de laatste drie boeken financieel te ondersteunen, conform zijn doelstelling: 'Het bevorderen van een brede maatschappelijke belangstelling en verankering in de Nederlandse samenleving van het cultuurgood van de componist

Richard Wagner (...) en de verbreiding van de kennis en beleving van zijn werken in zo breed mogelijke kring.' Zodat er nu negen kloeke boeken liggen met de in het Nederlands vertaalde geschriften van Richard Wagner. Plus een aanvullend deel met Wagners teksten over Beethoven. Leo Cornelissen, de toenmalige voorzitter van het Wagnergenootschap, had ook nog graag een appendix gezien, met verwijzingen naar alle onderwerpen. 'Maar dat heb ik niet gedaan, dat is alleen interessant voor de mensen die alle delen hebben', zegt Desmense.

En dan verscheen onlangs ook nog *De werkplaats van de meester* waarin vertaler Philip Westbroek een inleiding geeft op de onderwerpen die Wagner hebben beziggehouden. Dat boek zat vooraf niet in de planning, het idee ontstond geleidelijk. Logisch lijkt het wel als je kijkt naar de uitvoerige inleidingen die Westbroek aan zijn vertalingen toevoegde.

Betrokkenheid

IJzer is een uitgeverij die opereert in een nichemarkt, een markt die het niet moet hebben van bestsellers, maar van kleine oplagen. Denk eerder aan honderdtallen dan aan duizendtallen. Een dergelijke markt vraagt om betrokkenheid. 'Je moet zelf iets hebben met de boeken die je uitgeeft', zegt Desmense. 'Als je een boek uitgeeft moet je van tevoren wel een verwachting hebben, een doel. Anders geef je niet uit, maar maak je boeken. Ik denk niet in doelgroepen, wel of een boek iets toevoegt.'

Dat beleid zorgt ervoor dat het fonds van IJzer qua thematiek breed uitwaaiert. Waarbij opvalt dat het uitgeefbeleid van fictie naar non-fictie is verschoven. 'Ik geef minder fictie uit. Fictie van een onbekende auteur verkoopt je niet. Je komt er niet doorheen bij de recensenten. Bij non-fictie kan je ergens aan vasthaken, een specifieke groep liefhebbers of een organisatie, zoals bijvoorbeeld het Wagnergenootschap in het geval van de Wagner-vertalingen. Non-fictie heeft een haakje. Dan heb je nog enige kans op aandacht voor het boek. Uitgevers worden tegenwoordig overspoeld met manuscripten. Ik heb het nog niet gedaan, maar veel uitgevers vermelden op hun website dat er geen manuscripten meer kunnen worden opgestuurd.'

Hoe kom je dan aan auteurs?

'Dat is tegenwoordig zelden eigen initiatief, meestal komen de mensen naar je toe met een idee.' Een opvallende uitzondering op die regel was de uitgave van *Marie Antoinette* van Stefan Zweig. Willem Desmense had op vakantie een oude vertaling meegenomen en was zo onder de indruk van het boek dat hij een vertaler vroeg op basis van de oude vertaling een nieuwe te maken. 'Het boek sloeg in het begin in Nederland helemaal niet aan, maar in België verscheen in *De Standaard* een groot artikel. Daar heeft het uitstekend verkocht. Nu begint het hier ook behoorlijk goed te lopen.'

Een onderdeel van dat kwaliteitsbeleid is ook dat je de boeken van uitgeverij IJzer nooit in de ramsj zult zien liggen. Als een boek niet of nauwelijks meer verkoopt en de opslag bij het Centraal Boekhuis te duur wordt verhuizen de boeken naar een eigen opslag. Is de loop er helemaal uit, dan vernietigt Desmense een flink deel van de oplage en blijft een klein deel in de eigen opslag beschikbaar.

Tot slot nog even terug naar Wagner. Desmense heeft als redacteur alle Wagner-boeken van voor naar achter moeten doorlezen. Is hij nu ook een beetje een Wagneriaan geworden? Dat niet, maar hij heeft intussen wel twee opera's van Wagner gezien: *Tristan und Isolde* en *Lohengrin*. Vooral die eerste beviel hem, 'De muziek greep mij.'

<https://uitgeverij-ijzer.nl>

